

שנה להגר"ח

גליון תורת רבנו מרן רבי חיים מוולאזין זצ"ל

לרגל שנת המאותיים להסתלקותו • תקפ"א - תשפ"א

תורת חיים

לא ידון רוחי באדם לעלם בשגם הוא בשר (ו, ג)

הבחירה חפשית באדם, ברצותו מהפך חומרו המגושם להיות רוחני, וכן להיפוך ח"ו, פוגם הרוח ושבב כבשרו. ובדור המבול הרעו לעשות ופגמו הרוח, ושב כבשר, ולזה אמר הכתוב: 'לא ידון רוחי באדם' – 'נדן' הוא התיק, לא יהיה עוד הרוח בתוך הגוף, 'בשגם הוא בשר' – נהפך לגשמי. והאנשים המהפכים הבשר והיו לרוח, נקראים 'בעלי הנפש'. אך בעוונותינו הרבים מועטים המה האנשים שיהיה בהם הרוח (רוח חיים פ"ג מ"א).

ויתהלך חנוף את האלהים (ה, כב)

'וייתהלך חנוף את האלהים', 'את האלהים התהלך נח', 'האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו', שפירושו אלקים בעל הכחות כולם, היינו שהשיגו ענייני הכחות העליונים ותחתונים וחוקות שמים וארץ ומשטרם וסדרי הנהגתם והתקשרותם והרכבתם ע"י כל ענייני מעשי האדם, ועל פי סדר וענין זה היה כל אחד מהם מתהלך ומתנהג בכל ענייני כפי שראה והשיג התיקונים העליונים לפי שורש נשמתו (נפש החיים שער א פכ"א).

וייתהלך חנוף את האלהים ואיננו פי לקח אתו אלהים (ה, כד)

...בחינת שורש הנשמה היא 'נשמתא לנשמתא' הנזכר בזוהר, ונקראת 'חיה', ואדם הראשון השיגה... **וחנוף כשהגיע לזאת המדרגה וירש מעלתו של אדם הראשון**, כמו

שאמרו בזוהר חדש... לא הוה יכיל עלמא למסבליה, והוכרח להסתלק מזה העולם (נפש החיים שער ב פי"ז).

ויהיו כל ימי אדם אשר חי (ה, ה)

בחידושי הגרי"ז (סטנסיל) הביא בשם רבינו הגר"ח מוולאזין: הנה לא נאמר לשון 'אשר חי' אצל שום אדם אחר, חוץ מאברהם אבינו: 'ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי מאת שנה ושבעים שנה וְחַמֵּשׁ שָׁנִים' (להלן כה, ז), לומר לך, שכולם הוציאו את שנותיהם חוץ מאדם הראשון, ששבעים שנה שלו חסרו לו לאלף, וניתנו לדוד, כדאיתא בחז"ל (זוהר ח"ב רלה, א, מדרש תהלים צב, ט), וכן אברהם, לקחו לו חמש שנים משום עשיו שלא יראה בקללתו (ב"ר סג, יב).

ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה (ג, טו)

במדרש ילמדנו (בראשית טז) איתא: נגזר על הנחש עשר גזירות, ואלו הן: **נסתם פיו**, ויש אומרים חתך את לשונו, עיי"ש. ובקובץ 'אהל מועד' איזביצה טבת תרפ"ו סי' קצ, הובא מהרב מאיר זאב לעוו מו"צ במזריטש:

אחד שאל את רבינו רבי חיים מוולאזין זצ"ל, מה שלא כתיב בתורה שקילל ה' את הנחש שלא לדבר כידוע שנתקלל בזה. והשיב לו הגאון, דזה מרומז בפסוק: 'ואיבה אשית בינך ובין האשה', על פי הגמרא (סנהדרין כז, ב): איזהו שונא, כל שלא דיבר עמו שלשה ימים מחמת איבה.

חנוך תופר מנעלים

...וכן אמר המגיד להבית יוסף **בענין חנוך שהיה תופר מנעלים**: 'ובכל זמנא דמעיל מחטא בסנדלא הוה משבח לקב"ה', עיין מגיד משרים פר' מקץ, ואף שאמרו רז"ל האבות קיימו כל התורה... המה קיימו את התורה מחמת שהשיגו בנפלאות השגתם תיקוני העולמות וסדרי הכוחות העליונים אשר יתקנו בכל מצוה ומצוה, אבל היה ג"כ הרשות נתונה להם לעבדו גם במעשים ועניינים אחרים לבד המצוות (נפש החיים פרקים פי"ז).

מצינו שחנוך היה תופר מנעלים, ובכל תפירה כיוון ייחודים, ועל דרך זה כל מעשה אבות אף הגשמיות, על דרך 'בכל דרכיך דעהו'. וכל זה קודם מתן תורה, או לבן נח גם עכשיו הרשות בידו לעבוד הבורא בכל מה שירצה לשמו יתברך, רק שישמור שבע מצוות, אבל לנו בני ישראל נתנה התורה גדר וגבול, וכל המעשה נחלק לציווי ואזהרה (כתבי תלמידו הצריז"ס אות ת, עיי"ש בארוכה, וכעיי"ז בכת"ר אות קלב).

קודם חטא האדם - כוחות הרע היו מבחוץ

מבואר בספר 'נפש החיים' (שער א פ"ו בהגה"ה) ביאור הכתוב: 'אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים', שבעת הבריאה נברא אדם הראשון 'ישר' ולא היה לו בטבעו המשכה ותשוקה להרע מצד עצמו, רק ניתן לו הבחירה שיוכל לבחור ברע, אבל תשוקה והמשכה להרע לא היה בטבעו כלל אם לא בהסתה ופיתוי מאחר שמחוץ לגופו, והנחש בא עליו מבחוץ להסיתו לחטא, ואמרו: משבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא, דהזוהמא נכנסה בפנים אל תוך האדם עד שהתשוקה אל העבירה נכנסה אל תוך האדם בטבעו, ומעצמו יש לכת החומר שלו נטיה להרע, ושוב אין צריך לדבר מבחוץ שיסיתנו.

ובזה נוכל לפרש דברי המדרש רבה (ב"ר כא, ה) על פסוק 'הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע', ואמרו במדרש: "כהדין קמצא דלבושיה מיניה וביה" (כשרץ זה שלבושו גדל עמו), שבתחילה היה בו שני כוחות נפרדים, שבטבעו היה תשוקה והמשכה לטוב, והרע היה חוץ ממנו, ואחר כך נתחברו בו שני הכוחות כאחד, הטוב והרע, שניהם בו באדם בעצם, וזהו כוונתם **דלבושיה מיניה וביה** (ש"ת בית הלוי דרושים דרוש טו).

האדם נברא - להועיל לאחרים

'נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ' (א, כו)

"זה כל האדם, לא לעצמו נברא, רק להועיל לאחרים"

בהקדמה לספר 'נפש החיים' כתב בנו של רבינו, הגאון רבי יצחק, על רבינו: "ויהיה רגיל להוכיח אותי, על שראה שאינני משתתף בצערא דאחריןא. וכה היה דברו אלי תמיד, שזה כל האדם, לא לעצמו נברא, רק להועיל לאחרים, ככל אשר ימצא בכוחו לעשות".

וכך כתב אחד מראשוני תלמידי רבינו, הגאון רבי יחיאל מיכל זצ"ל מק"ק מינסק, בספרו 'לזכר ישראל (אבות פ"ב מ"א)': **'עיקר בריאת האדם – להטיב לזולתו'**. ובספר 'מנחת שמואל' (מאמר דרך הישר אות ג) כתב תלמיד רבינו, הגאון רבי שמואל אב"ד דאליהנוב: "דע אחי יקירי, שעיקר עמל האדם בעולם הזה, הוא על דברים שבין אחד לחברו", עיי"ש.

ותלמיד רבינו, הגאון רבי יעקב מאיר ישורון זצ"ל, הביא בפתיחת ספרו 'אמרי יעקב': "וזה כל האדם, שלא נברא לעצמו, כי אם להטיב לזולתו, כמו שאמר אדמו"ר הגאון מוהר"ח זצוק"ה מוולאזין, עשיר – לגמילות חסדים. ואפילו עני – לגמ"ח בפיוס דברים. וחכם – להורות וללמד תורת חסד לאחרים. ונכבד – להדריך את העם ולהוכיח ולהשיב רבים מעון ולהרבות תלמוד תורה".

והגאון רבי צבי הירש וואלק זצ"ל כתב בספר 'תולדות מרדכי' (אות ו) על חמיו הגאון רבי מרדכי גימפל יפה זצ"ל, תלמיד מוהרי"ץ מוולאזין: "בין המעלות והמידות אשר רכש לו בקנין נפשו פנימה מצדקת רבו הגאון מהרי"ץ זצ"ל והדרכתו, הן זאת העולה על כולנה, השיטה הכללית אשר היתה לו למורשה, לפלס נתיב במעגל היראה והשלמות, **כי זה האדם – לא לעצמו לבד הוא נוצר**, ויתרון הכשר להשקמים שומרי אמונים – לא לצמצם חוג מעונם בשלמות נפשם לעצמם בלבד, כי אם ללמד על הכלל כולו יצאו, לחשוב מחשבות ולהגות גם בעד השתלמות זולתם, ועשות קיבוץ וריבוץ פעלים לתורה, ולזכות את הרבים להביאם לידי שלימות וחי הנצח, רק באלה בחר ה', וזה כל האדם. ורבות פעמים שמעתי מפיהו הקדוש, כי ידעין שמועה זו שאמרנו, שהיא **תוצאות שיטות הגאון אביר הרועים מוהר"ח זצ"ל בכל הנהגותיו**, הרעיון הזה שלח שריגו לכל תלמידיו ותלמידיו אשר בדרך זו בחרו הלוך באורח מישור למעלה למשכיל, והנחיל זאת ביחוד לבנו רבו הגאון מהרי"ץ זצ"ל בכל מסילות הנהגתו. עד כי בשעה שנטל רשות מרבו הנ"ל ביום היפרדו ממתבתא הקדושה, וסמך ידו עליו למסור לו מפתח ההנהגה הניתן לרועי ישראל, היה כל שמועותיו של הגאון מהרי"ץ זצ"ל רק בפינה זו, במה יזכה גבר אורחותיו **להשכיל ולהטיב לזולתו** ולהכלל כולו".

יסוד דברי רבינו אלו "שזה כל האדם, לא לעצמו נברא, רק להועיל לאחרים" מצאנו בדברי רבו, רבינו הגר"א, בביאורו לאיוב (ו, יג):

"דע כי תכלית האדם לשני דברים: אחד, לקיים מאמר 'אֵת הָאֱלֹהִים יִרְא וְאֵת מִצְוֹתָיו שְׁמֹר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם', והשני: שייטיב גם לבני אדם ויעשה חסד עמהם, כי 'עולם חסד יבנה'. והם שני שרשי התורה, כמאמר חז"ל (ברכות סג, א): **איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלוין בה, 'בְּכָל דְּרָכֶיךָ דַּעְהוּ יְהוָה וַיֵּשֶׁר אֲרָחֹתֶיךָ, והשני – 'ואהבת לרעך כמוך', זה כלל גדול בתורה, ואידך - פירושה הוא, זיל גמור (שבת לא, א וירושלמי נדרים פ"ט ה"ד)".**

ומבואר שמקור הדבר "שהאדם לא נברא אלא להועיל לאחרים" הוא מן הפסוק: **'עולם חסד יבנה'** – הרי שכל בנין העולם וקיומו הוא לעשות חסד ולהועיל ולהטיב לזולתו.

ויש להרחיב הדברים. הנה כתיב **'נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ'**, והיינו שתכלית בריאת האדם היא להיות **'דומה לבוראו'**, וכמו שכתב הספורנו בפתיחה לפירושו לתורה: "מזה החלק העיוני הוא, להתבונן בדרכי **טובו ורחמיו על כל מעשיו** ובפרט על המין האנושי אשר ברא בצלמו בדמותו, למען ישתדל המעיין בבחירתו **להדמות לבוראו כפי האפשר**, לדבקה בו לרצון לפניו, כי חפץ חסד הוא".

והנה כתב הרמח"ל ב'דרך ה'" (ח"א תחילת פ"ב): **"התכלית בבריאה היה, להטיב מטובו יתברך לזולתו"**. ונמצא, שכיון שעיקר תכלית הבריאה היה להטיב מטובו לבוראים, אם כן, אף בריאת האדם שהיא להיות 'דומה לבוראו', עיקרה היתה 'לא לעצמו', רק להועיל ולהטיב לאחרים.

וזהו שדרשו חז"ל (שבת קלג, ב): **'זֶה אֱלִי וְאֶנְהוּ' – הוּא דומה לו**: מה הוא חנון ורחום - אף אתה היה חנון ורחום. והיינו שעיקר הדמיון לבוראו צריך להיות במידת ההטבה – ימה הוא חנון ורחום, אף אתה".

וכך כתב הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל ב'משנת רבי אהרן' (ח"א ע"מ רג): **"עולם חסד יבנה, וכתב הגר"ח מוולאזין, כי עיקר בריאת האדם להועיל לאחרים, וכמו שהבואר יתברך ברא כל הבריאה מתוך רצונו להטיב, כן חובתנו ללכת בדרכיו, ועיקר הטובה לאחרים, הוא לזכותם בתורה ומצוות ולהרחיקם מדרכי היצר, וזהו החסד הגדול ביותר בעולם שאפשר לעשותו לזולתו"**.

ובמשנה באבות (פ"ב מ"ח) תנן: **'אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך, כי לכך נוצרת'**. וכתב רבי עזריה פיגו זצ"ל בספר 'בינה לעתים' (נה"ט): **"תכלית יצירתך וביאתך לזה העולם לא היה, אלא לזה, להטיב עם אחרים, כי לולא כן, אם לא היה בשביל עצמך, כבר היתה זאת עמך מבלי תהיה נוצר, ואם כן, כל מה שתוסיף יותר ללמד ולהשפיע על אחרים, תשלם יותר כוונת יצירתך"**.

והגאון רבי יצחק בלזר זצ"ל ב'נתיבות אורי' (ע"מ נו) הביא את דברי רבינו: "כמו בתהלוכות חפצי עולם הזה, אשר חלילה לו לאדם להיות כל עמלו רק לפיו, כי 'עולם חסד יבנה', להשפיע מטובו גם לזולתו, ולהשכיל אל דל, וכמו שכתב בהקדמה לספר 'נפש החיים' בשם הגה"ח מהר"ח זצוק"ל שהיה דבריו תמיד שזה כל האדם לא לעצמו נברא רק להועיל לאחרים ככל אשר ימצא בכוחו לעשות עיי"ש, גם כן בדרך חיי עולם הבא אין לבקש לאסוף ולכנס ענין כל אושר הרוחני רק לעצמו ולומר 'שלום עליך נפשי', כי אם להרבות כבוד שמים, לחוס ולרחם על הבריות להטות לבבם ליראה את ה' ולהלוך בדרכיו".

כל מציאותו - לתועלת חברו

הגאון ר"ח וואלאזינער אומר, שאי אפשר לאדם למלאות תפקידו מ'ואהבת לרעך כמוך', כי אם בזמן שהוא יחשוב שכל מציאותו בעולמו היא רק לטובת ולתועלת חברו, ואם הוא ח' חי רק בשביל חברו, חברו הוא העיקר, והוא, הוא הטפל. וממילא במחשבה זו, אם יחשוב בלבו, אז נוכל להיות בטוח, שהוא ימלא החיוב מ'ואהבת לרעך כמוך' במלא המובן (בכורי ציון לרבי יהודה בן ציון זאקס, ע"מ רלח).

עיקר עמל האדם - בבין אדם לחברו

ב'הוראות והנהגות' (ח"ב אות לד) הובא שאמר רבינו: הגר"א אמר, שעיקר העמל של אדם צריך להיות על עבירות שבין אדם לחברו **בכל הדקדוקים**.

פעם מצאו להגר"ח מוולאזין זצ"ל בוכה, והתוועדו טעם בכייתו, מפני שבדבר אחד לא היה יכול להטיב לזולתו (ח"י המוסר - אוצר החכמה והיראה אות שצו).